

KÁNYÁDI SÁNDOR (FORD.) VOLT EGYSZER EGY KIS ZSIDÓ. ERDÉLYI JIDDIS NÉPKÖLTÉSZET. KOLOZSVÁR, KOINÓNIA, 2010.

Ruth Rubbin jiddis népénekekről szóló könyve előszavában ezt olvashatjuk: a zsidó mindig éneklő nép volt. Egyik országról a másikra való vándorlásaik alatt kulturális kincseikkel és sajátos zenei tehetségükkel születtek. Akármerre voltak letelepedve, ha továbbmentek, maguk után hagyták kultúrájuk lenyomatait, s ugyanakkor magukba is szívták a környezetükben élők meséinek, legendáinak, táncainak, énekeinek, életfelfogásának és életvitelének bizonyos elemeit.* Erdély is őrzi a jiddis kultúra nyomait, tájainkon a második világháborúig jelentős számban, kisebb-nagyobb csoportokban éltek jiddisül beszélő zsidók. A történelem ismert fordulatai nyomán számuk jelentősen csökkent. Az ő eltűnésük nem csupán emberi kapcsolatok, barátságok megszakadásához vezetett, hanem egy nyelv, illetve az azon alkotott népdalok, dallamok és mesék feledésbe merülését is okozta. Talán olyannyira táplálta a feledést a fájdalom, vagy épp annak elfojtása, hogy az is a múlt ködébe veszett, hogy létezett jiddis (nyelvű, érzületű, szemléletű...) folklór tájainkon.

Nemrégiben egy videomegosztó portálra feltöltött, hegedűvel kísért jiddis népdal, a Szól a kakas már alá egyik néző a következő hozzáfűzést írta: „ebben a dalban a szöveg magyar, a dallam talán zsidó, de a ritmus az cigány.” A megfigyelés nyilván bizonyos szempontból megállja a helyét, hiszen valóban a szöveg magyarul hangzik el, a dallam valóban a jiddis népdal hangulatát idézi, s a benne megszólaló hegedű szakaszok közti ritmusváltása valóban a cigányprímások virtuozitását idézi. Mitől jiddis mégis ez a népdal? Miért tartja az említett olvasó nyomós indoknak a jiddis népdal „identitásának” megkérdőjelezésekor azt, hogy cigányos itt-ott a ritmusa? (Jóllehet a magyar népdalok, balladák egy részét is csak cigányprímásoktól tudták begyűjteni a folkloristák.) A felvételre a szerkesztő ráírta: Sabbathsong, azaz szombati ének. A hozzászólásból, illetve néhány ezt követőből mégis az derül ki, szelíden vagy kevésbé szelíden többen is tiltakoznak az ének jiddis volta ellen. Kérdés marad, vajon azért van-e ez a tiltakozás, mert a köztudatból kivonult a jiddis népi kultúra minden összetevőjével? Vagy annyira új a kelet-európai jiddis folklór (lévén legfiatalabb hajtása műfajának), hogy mielőtt a köztudatba ivódott volna, máris eltűntek képviselői?

Még ha oly szerencsés helyzetben is volt valaki, hogy történelem órán tanulhatott Erdély színes szociológiai összetételéről, nem biztos, hogy a népek, -csoportok kultúrájáról bővebb tudomást is szerzett. A magyar, illetve román népköltészet részét képezi a magyar, illetve román nyelv és irodalom iskolai kerettantervnek. A kisebbségek népdalainak, népmeséinek megismerése azonban a magánszorgalomra van bízva. Ennek lehet kiváló segítsége egy gyűjtemény, amely az erdélyi, jobbára máramarosi zsidók második világháború előtti népdalaiból kínál egy csokorralót (szám szerint hatvankettőt) Kányádi Sándor tolmácsolásában. A kötetben megjelent versek jó egyharmada olyan dalok fordítása, melyek a kelet-európai zsidó antológiákban sem szerepelnek, tudhatjuk meg a szövegek mögé fűzött rövid fordítói jegyzetből. A szövegek hangulatának emelését Jánosi Andrea tetszetős, színes illusztrációi és a Gryllus testvérek által megszólaltatott dalok szolgálják.

Mi-mi-mikor dalol ó...

A jiddis népdalokban, mint általában más népekében is, fellelhetők alapvető magatartásformáik jegyei, mondásaik, szellemességük, humoruk, álmaik, vágyódásaik és szenvedéseik. Az e kötetbe gyűjtött dalszövegekben megénekelte helyzetek nagy része ismerős lehet mindenkinek, az emberi élet különböző kiemelkedő és emlékezetes alkalmai ismerhetők fel egy-egy versben: ... kicsi gyerek bölcsőbe... (13.), ... meghalt ó a kadisuk, a kisfiuk... (5.), ... azt ígérte, elvesz engem / most egy másik lánnyal akar járni / belébetegedtem... (54.), ... oly keserves magának ki rossz férjet talál... (71.), ... jobb a világon nem is lenni annak / ki a gyermekeire van utalva... (117.), ... kerek ötven éve már / egybe akkor kelt ez a kedves öreg pár... (76.) A dalok ismerősen csengő témáit a megéneklésük hangulata teszi különlegessé, ismeretlen ismerőssé. A hangulatfestés által majdhogynem tapinthatóvá válik a jiddis nyelvű zsidó közösségek életérzése és veszélyeztetettség-tudata. Például a modernizálódó zsidók és az ortodoxabb nézeteket vallók nézetkülönbsége: megismerni a zsidót már sajnos nem lehet/mind olyan, mint egy-egy kikeresztelkedett. (32.) Vagy pedig az alcímbe feltett kérdésre egy szomorkás válasz: Mi-mi-mikor dalol ó / ha-ha-ha éhes a zsidó / s nincs enivaló/de enni szeretne/akkor dalol ó/hogy éhét elfedje / mi-mi-mikor dalol ó...

Az Exodus figyelmeztet az elfelejtés veszedelmére. Kányádi Sándor, a Gryllus testvérek és Jánosi Andrea együttes munkája emlékeztetőként szolgál: Amol esz gevén egy jidele / egy jidele, egy jidele – Volt egyszer egy kis zsidó, egy kis zsidó...

* Rubbin, Ruth: Voices of a People: The Story of Yiddis Folksong. Illinois, 2000, 13–14.

Kategoria: Téka

Denumire autor: Dénes Gabriella

Látó Szépirodalmi Folyóirat